

nost prikazuje bogastvo našega pesemskega izročila. V predgovoru ga skupaj z jezikom postavlja kot eno najbolj prepoznavnih prvin slovenske samobitnosti, kar nedvomno drži.

Pesmarica je sestavljena po istih kriterij kot prva, vendar je komentarjev več, so bolj izčrpnji, čeprav še vedno ne pod vsako pesmijo. Ponekod so omejeni na razlago zgodovinskega ozadja pesmi ali morda šege ali obreda, ob katerem se je pesem pela. Včasih pa avtorica izpostavi samo tiste prvine (ritmične, način petja, verz idr.), ki so morda še posebej značilne za posamezno pesem. Morda bi kazalo vsaj pod nekatere pripovedne pesmi, kot je npr. *Brat ali ljubi*, le vključiti opisno razlago, ker vsebina glede na motiviko mnogim ni popolnoma razumljiva.

Vsebinska razporeditev pesmi sledi prvi pesmarici, torej se začne z ljubezenskimi lirskimi, nadaljuje s svatovskimi, pivskimi in zdravicami, šaljivimi in zabavljivimi ter mrljiškimi, pripovednimi idr., ki jih ne deli naprej, čeprav bi morda ne bila odveč opomba, ki bi bralcu povedala, v katero skupino sodi pesem. Pred vsakim razdelkom avtorica predstavi skupino pesmi in na kratko njihove značilnosti. Melodije so vse dvo-ali več-glasne, ker bi Kumrova rada poudarila značilnosti slovenskega petja, ki nikoli ni enoglasno ali z inštrumentalno spremljavo, kot je v narodnozabavnih ansamblih, pač pa večglasno ubrano petje. Tudi v tej pesmarici so primeri vzeti iz arhiva GNI. Izbor pesmi je seveda popolnoma subjektiven, vendar se zdi, da je izbrala pesmi, ki predstavljajo vso različnost in raznovrstnost slovenskega ljudskega pesemskega izročila.

Tako kot za prvo pesmarico tudi za to velja, da je neke vrste »slovenska večernica«, ki naj bi prišla v vse slovenske domove in ustvarila pristno ozračje ljudskega petja, ki bo morda kdaj pa kdaj za nekaj časa izrinilo druge vrste zabave in prineslo motive, teme, melodije in vsebine ljudske pesmi v vsakdanje in praznično življenje ljudi.

Marjetka Golež Kaučič

MIRKO RAMOVŠ, Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem. Vzhodna Štajerska (1997, 414 str.); Od Slovenske Istre do Trente – 1. del (1998, 269 str.); Od Slovenske Istre do Trente – 2. del (1999, 255 str.). Vse izdal Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU, Ljubljana, Založba Kres; kinetogrami, notni zapisi, fotografije

Mirko Ramovš, vodilni slovenski etnokoreolog, je leta 1992 v predgovor k prvi knjigi 'Polka je ukazana' zapisal: »Ko je leta 1980 izšla antologija slovenskih ljudskih plesov 'Plesat me pelji', je bilo zanimanje zanjo tolikšno, da je knjiga že po dveh mesecih pošla, na knjižnem trgu pa še zmeraj vprašujejo po

njej. Zato sem se odločil za novo izdajo, ki bo zaradi obilice gradiva obsegala tri knjige. 1. knjiga vsebuje izbor ljudskih plesov Gorenjske, Dolenjske in Notranjske, v 2. knjigi bodo objavljeni plesi iz Bele krajine, vzhodne Štajerske, Prekmurja in Porabja, v 3. knjigi pa plesi Slovenske Istre in Primorja, Benečije, Rezije, Koroške in zahodne Štajerske. Izkazalo se je, da je količina gradiva še večja od pričakovane in tako na tem mestu poročam že o 4., 5. in 6. knjigi.

Ramovš v 4. knjigi s podnaslovom Plesno izročilo na Slovenskem – Vzhodna Štajerska obravnava plesno izročilo Slovenskih goric, Haloz, Dravskega, Ptujskega in Murskega polja. Po avtorjevih besedah so viri o podobi ljudskega plesa v preteklosti na območju vzhodne Štajerske izredno skopi. Za prvo polovico 19. stoletja izvemo iz ankete, izvedene po naročilu nadvojvode Janeza, da »nižji sloj poje pri plesu po melodiji *štajriša* štirivrstičnice kakor drugod, kitice niso duhovite in kvečjemu žalijo dober okus ...» Iz drugih odgovorov je razvidno, da je bil ples vedno ob žegnanjih, kot najbolj pogosta priložnost za ples pa je navedena svatba. Podobno kot drugod po Slovenskem se tudi na vzhodnem Štajerskem v 19. stoletju in v začetku 20. pojavljajo »ugotovitve«, da so »narodni« plesi pozabljeni; tu da »radi plešejo *valčke* in se posebno stareji radi *štajriš* zasučejo.« Avtor nadalje ugotavlja, da je plesno izročilo vzhodne Štajerske večinoma enako splošno slovenskemu, da ima mnogo skupnega s sosednjim prekmurskim, v nekaterih primerih pa vsebuje posebnosti, ki so značilne le zanj. Tako je v vaseh okoli Ptuja in v Halozah doma lik *koranta*, čigar poskakovanje in potresavanje z životom predstavlja najbolj prvinski izraz človekove gibnosti. Štajeriš, enega najstarejših parnih plesov, plešejo na vzhodnem Štajerskem vedno z robčkom v rokah in večina njegovih variant vsebuje zapletene figure s previjanjem, ki jih drugod redko zasledimo. Tudi sicer je v stilu vzhodnoštajerskih plesov opazna težnja k hitremu vrtenju, kar pride še zlasti do izraza pri plesanju vrtenice na mestu – ta je bila na tem koncu bolj priljubljena kot »počasnejša« polka po plesišču naprej. Avtor zaključi predgovor z ugotovitvijo, da je vzhodnoštajersko plesno izročilo figuralno bogato in plesalcem dopušča veliko možnosti, da z njim izrazijo svoj temperament in značaj.

5. in 6. knjiga prinašata plesno izročilo zahodnega dela slovenskega narodnostnega ozemlja, torej plese iz Slovenske Istre, Brkinov, plese z območja med Ilirsko Bistrico in Postojno, s Krasa, iz Vipavske doline, z Gore, iz tržaške in goriške okolice, z Banjške planote, Idrijskega in Cerkljanskega, iz Zgornjega Posočja, Benečije, Rezije in Trente. Podobno kot za druga območja na Slovenskem avtor tudi za to ugotavlja pomanjkanje zanesljivih virov, ki bi nam osvetlili podobo plesnega izročila v preteklosti. Pravi, da večina virov poroča le o tem, da se je plesalo, navaja morda kakšno plesno navado in kdaj pa kdaj tudi kakšen ples, le redko pa je moč zaslediti opis, iz katerega bi lahko zanesljivo izluščili obliko plesa. Prvi skromni podatki izvirajo že iz prve polovice 14. stoletja, nekoliko več se jih je ohranilo iz 16. in 17. stoletja. Iz leta

1827 izhaja prvi doslej znani opis rezijanskega plesa avtorja Quirica Vivianija; pozneje so o rezijanskem plesu pisali še nekateri drugi, kot npr. Sreznjevski in Štefan Kocijančič, čigar opis se skoraj ne razlikuje od podobe, kakršno poznamo danes. V začetku 20. stoletja naj bi na tem koncu ne bilo več »narodnih plesov«, čeprav se je plesalo polko, mazurko, tramplan in valček. Iz časa med svetovnjima vojnama, ko je zahodni del slovenskega narodnostnega ozemlja spadal pod Italijo, skoraj nimamo virov o tamkajšnjem plesu. Znanstveno raziskovanje plesnega izročila se je v teh krajih začelo šele po 2. svetovni vojni, in sicer leta 1949 z ekipami Slovenskega etnografskega muzeja, razmahnilo pa od leta 1950 dalje, ko so se na to območje prvič podali tudi sodelavci Glasbenonarodopisnega inštituta, kjer raziskujejo še danes.

Plesno izročilo zahodnega dela slovenskega narodnostnega ozemlja je sorazmerno enotno ter po tipih enako kot v drugih slovenskih pokrajinah. Posebnosti se pojavljajo deloma v Slovenski Istri in Primorju, rezijanski ples pa ima povsem samosvojo podobo. Ramovš ugotavlja, da se te posebnosti pojavljajo tam, kjer je bil vir drugačen kot drugod na Slovenskem ali pa je izročilo ohranilo samoniklo podobo. Med najstarejše plasti plesnega izročila avtor uvršča gibanje pustnih maškar (brkinski *škoromati*, cerkljanska *te tirjasta* ...), koledniške obhode (novo leto, trije kralji ...), skupinske plese (npr. *kačo zvičaj*), mostno igro *kovtre šivat*, plesa beneških Slovencev, imenovana *tä dowhi ples* in *tä ženski low*, o katerih so na voljo le sila skromni podatki, ter nekatere druge. Prav poseben način plesanja prihaja iz Rezije, čigar natančnega izvora avtor ne pozna zagotovo, je pa prepričan, da ga moramo - glede na obliko plesa - iskati v sredozemski kulturi. Eden najstarejših plesov novejše plasti je *mafrina*, plesali so *štajeriš*, njemu sorodni *lender*; po vsej Sloveniji, razen v Benečiji in Reziji razširjeni *zibenšrit*, *šotiš*, največkrat imenovan npr. *dopaši*, *cotič*, *denček* ali *dencik*; pa *mazurko* in *mrzulin*, imenovan tudi *podegajga*. Ponekod po slovenskem zahodu so bili razširjeni dvodelni figuralni plesi, kot npr. *cotiš*, *špicpolka*, *šuštarska* in *kapcinarska*. Eden redkih plesov, ki je bil razširjen že sredi 19. stoletja in se je med ljudmi ohranil do danes, je *polka*, katero so glede na način plesanja imenovali še *potresavka*, *šaltin* ali *potovčeka*. Podobno velja za *vrtenico* oz. *šaltin*, *poskočno*, *ta čotasto*. Ne polka ne vrtenica, kot tudi ne valček, se niso nikoli udomačili v Reziji. Plesne igre (*pouštertanc*, *zrcalo brisati*, *pašaman* ...) so bile splošno v navadi, spretnostni plesi manj.

Zanimiv je odstavek, ki ga avtor odmerja plesnemu slogu zahodnega dela slovenskega narodnostnega ozemlja. Ugotavlja, da zaradi velikosti območja leta ni bil enoten. V Slovenski Istri, v tržaški okolici in deloma na Krasu so plesi videti lahkotni, polke in vrtenice so poskočne, posamezne korake pogosto spremlja bočno zibanje, s čimer naj bi posnemali valovanje morja, čeprav pravi Ramovš, da je bolj verjetno, da so oponašali meščanski ples. Vpliv mesta se kaže tudi v elegantnih plesih iz okolice Gorice. Zibajoč korak in ločenost

parov privedeta do sproščenosti in lahkotnosti, značilne za rezijanski ples. Povsod drugod opazi avtor enak način plesa kot na Gorenjskem ali Notranjskem, kjer je zibanja mnogo manj, več pa potrkavanja z nogo ob tla in hitrega vrtenja.

V nadaljevanju avtor kratko opiše strukturo plesnih melodij in ritma. Petje ob plesu je bilo, razen v Reziji, redko slišati. Na tem delu slovenskega narodnostnega ozemlja glasbena spremljava ni imela neke enotne podobe. Starejši viri omenjajo oprekelj, klarinet, bas in gosli, v drugi polovici 19. stoletja je oprekelj začela izpodrivati harmonika, medtem ko se je v Slovenski Istri, na Krasu, v Brkinih, v okolici Trsta in Gorice že ob koncu 19. stol. pojavila godba na pihala, ki je spremljala ples na šagrah. Le v Reziji ostaja glasbeni sestav nespremenjen: ples brez izjeme spremljata violina (*cittira*) in mali bas na tri strune ali violončelo (*bunkula*). Uvod zaključí avtor z opisom navad, ki spremljajo plesne zabave (priprava plesišča, vabilo na ples, prvi ples ...).

Kot v prvih se tudi v zadnjih treh knjigah avtor drži enotnega sosledja. Vsako knjigo, ki začne novo pokrajino, uvede s krajšim ali daljšim pregledom vseh zgodovinskih in novejših virov (kolikor je za neko pokrajino pač znanega), ki kakorkoli omenjajo tamkajšnji ljudski ples, poda splošen pregled plesov, označi njihov slog in primerja plesno izročilo obravnavane pokrajine s splošno slovenskim. Sledi prevod uvoda v angleškem jeziku.

Osrednji del vseh knjig zavzemajo podrobni opisi plesov. Vsak plesni tip je uveden z opisom poglobitnih značilnosti osnovnega obrazca in njegovih variant, predstavljena je različnost ljudskega poimenovanja. Sledijo variante določenega plesnega tipa, vsaka od njih pa je označena s podatki o informatorjih, s krajem, datumom in imenom zapisovalca, notnim zapisom melodije, s kratkim splošnim opisom plesa, z opisom začetnega položaja in drže, natančnim besednim opisom plesa ter s kinetogramom.

Z zadnjimi tremi knjigami so tako plesalci, koreografi in drugi dobili obilico doslej večinoma še neobjavljenega gradiva. In kot je bilo slišati od mnogih tujih raziskovalcev na letošnji svetovni konferenci etnokoreološke študijske skupine pri organizaciji ICTM na Korčuli na Hrvaškem, je omenjena zbirka delo, s katerim se lahko ponašajo le redki narodi, prav tako pa tudi zelo dragocen primerjalni vir. Žal je delo zaenkrat med tujimi strokovnjaki še precej neznano, si pa vsekakor zasluži mesto tako na slovenskih kot tujih knjižnih policah, saj postanejo slovenski plesi prav zaradi notnih zapisov melodij ter spremljajočih kinetogramov razumljivi tudi tujim koreologom.

Omenim naj še dve manjši pomanjkljivosti vseh knjig v zbirki, ki ju je med izdajanjem zbirke zaradi enotnosti oblike manj smiselno odpravljati, kazalo pa bi nanje misliti ob morebitnem ponatisu. Bralcu prijazneje bi bilo v »kazala po zaporedju plesov«, »abecedna kazala« in »kazala plesov po pokrajinah« zaporedni številki plesnega tipa in zaporedni številki variante dopisati še številke strani, kjer je moč iskati ples najti. Tako bralcu ne bi bilo treba nato brskati še

po »kazalu po zaporedju plesov«, ki je edino opremljeno s številkami strani. Druga pripomba pa se nanaša na zunanost knjig, ki se med seboj ločijo le po osnovni barvi, fotografiji na naslovnici in seveda debelini. Zunanja oznaka zaporedne številke knjige v zbirki ali pa področje, na katero se knjiga nanaša, bi bila priročajša.

Že zdaj lahko pozdravim naslednjo, sedmo in zadnjo knjigo iz te zbirke, v kateri bodo predstavljeni ljudski plesi Koroške in zahodne Štajerske, in bo ob izidu te številke *Traditiones* verjetno že na naših knjižnih policah.

Delo bo s tem na nek način zaokroženo, pa vendar se že kaže potreba po nadaljevanju oziroma predstavitvi vsebine zbirke v drugi obliki. Zapis plesov s kinetogrami, notami in besedami ima zaradi natančnosti mnogo prednosti, po drugi strani pa mu prav ta natančnost in zapletenost omejujeta širšo uporabo. Na seminarjih za vodje folklornih skupin se vse pogosteje kaže, da večina slušateljev, pa tudi drugih, ki jih slovensko ljudsko plesno izročilo zanima, nima potrebnega znanja za natančno branje na ta način opisanih plesov. Tako je vse pogosteje slišati zahteve po predstavitvi vsebine knjig na videokasetah. Menim, da bi bil videozapis uporabno dopolnilo knjižni zbirki tako za strokovno javnost kot za bolj laične uporabnike.

Marjeta Tekavec

DVE DOMOVINI, Razprave o izseljenstvu / TWO HOMELANDS, Migration Studies 10, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko izseljenstvo, Ljubljana, Založba ZRC, 1999, 278 str.

Ton deseti številki revije Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU dajeta dva dogodka, en žalosten in en vesel. Številka je posvečena spomenu akademika prof. dr. Ferda Gestrina, pionirskega, vsestranskega in plodnega raziskovalca slovenske preteklosti, dolgoletnega zavzetega predsednika oz. člana znanstvenega sveta Inštituta ter odgovornega urednika revije *Dve domovini / Two Homelands*. Vesel dogodek pa je desetletnica izhajanja omenjene revije, ki ji je posvečen uvodni prispevek sedanje glavne urednice dr. Janje Žitnik z zgoščenim pregledom v tem obdobju opravljenega dela.

V zelo bogati in vsebinsko pisani stalni rubriki *Razprave* in članki objavlja takrat še mag. Zvone Žigon (medtem je že doktoriral) predstavitev priseljavanja Slovencev v Venezuelo, kamor jih je v letih 1947–60 prišlo med 550 in 650. V prispevku poudarja povezovalno vlogo tamkajšnjega slovenskega duhovnika nedavno umrlega Janeza Grilca.

Sociolog Avgust Horvat iz Argentine nadaljuje s svojimi prikazi prostovoljnih osnovnošolskih in srednješolskih tečajev med slovenskimi izseljenci v